

G.J. TEN VELDHUIJS

Partijdigheid of gemeenschapsbesef?

Wat bij kabinetsformaties nog meer dan bij het gewone Kamerleven, altijd weer opvalt, is de nadruk op de belangen van de partij (d.i. de grote, georganiseerde groep) en niet – of nauwelijks – op de belangen van het land als geheel of, beter nog, van de gehele samenleving, opgevat in de betekenis van 'samen moeten leven'.

In de periode vóór de eerste wereldoorlog bestonden er in Nederland slechts drie markante groeperingen: de liberalen, die destijds iets minder conservatief waren dan thans; de zo geheten 'christelijke' partijen, die, ondanks het 'monsterverbond' tussen katholieken en protestanten, bij alle in hun ogen 'principiële' vraagstukken één lijn trokken; en de socialisten, het concrete resultaat van diverse maatschappelijke wantoestanden. Laatstgenoemden heetten toen nog niet zo zeer 'links' als wel 'rood', een kleuraanduiding, die ook nu nog graag wordt gehanteerd door aanhangers van de twee andere politieke hoofdgroepen en waar van de inhoud ternauwernood varieert tussen 'uiterst bedenkelijk' en 'zeer verwerpelijk'.

Nadat in de moeizame dertiger jaren de confessionele en/of liberale bewindslieden van het oplossen van de afschuwelijke crisismalaise weinig hadden terecht gebracht, rees tijdens de oorlogsjaren in kringen van hen, wier denken niet was besmet, noch bevooroordeeld, het gezonde besef 'dat het toch anders moest kunnen'. Indien wij afzien van nogal wilde kreten als: 'weg met de feitenkennis,

want die heeft de oorlog niet kunnen verhinderen', kunnen wij toch vaststellen dat er, na alle door-gemaakte ellende en geleden verliezen, een grotere openheid bestond ten opzichte van de actuele vraagstukken dan ooit het geval was geweest. Voor de wederopbouw van onze havens, ons maatschappelijk leven, ons onderwijs werden niet langer figuren met relaties in society of kerk, doch mannen van karakter – en vooral van deskundigheid – aangezocht.

Bepaalde partijen wijzigden hun vroegere naam, teneinde hun brede visie of hun sociale bewogenheid te demonstreren. Zo kregen wij een 'volks'partij voor vrijheid en democratie, alsmede een katholieke 'volks'partij (met Volkskrant compleet). De socialisten, aan wier zorg voor het volk niemand behoefde te twijfelen, verenigden zich in de 'partij van de arbeid', daarbij hopen de (zelfs rekenende) op een zogenaamde 'doorbraak' van de overige partijen uit naar hen toe. Helaas leidde deze doorbraak vrij spoedig wederom tot een uitbraak, aangezien velen zo'n vorm van breken achteraf zien als een inbreuk op de trouw aan het standpunt der vadersen.

'De Groene', vlak na 1945 nog wat minder links dan thans, maar wél altijd zeer gewiekst in het doorzien van toestanden, gaf n.a.v. de eerste verkiezingen voor de Staten-generaal 1946 de volgende, schertsende typering van de verkiezing-sleuzen van de 'nieuwe' politieke partijen:

De communisten: 'Voor vrijheid en brood' (ongewijzigd).

De PvdA: 'Voor vrijheid en brood met kaas'.

De pvdv. (vrijheid): 'Voor vrijheid en brood met sandwich-spread'.

De AR: 'Voor vrijheid en brood voor de rechtvaardigen'.

De CHU: 'Voor vrijheid en taai-taai'.

De KVP: 'Voor vrijheid en beschuit met muisjes'.

De overal om begrijpelijke redenen geprezen en doorleefde vrijheid bleek ook nu weer een in de praktijk van ons leven moeilijk te realiseren begrip, zoals o.a. reeds was gebleken tijdens de oud-Griekse democratie en tijdens en na de Franse revolutie. Vrijheid heeft nu eenmaal in vrijwel alle levensomstandigheden zijn grenzen; is het niet meteen, dan toch zeker op den duur.

Dank zij de Marshall-hulp kon vrijheid zich in ons land lange tijd ontplooiën. De vijftiger en zestiger jaren hebben daarvan een duidelijk beeld gegeven: verhoogde lonen en salarissen leidden tot beter wonen, tot meer eigen vervoer en tot echte vakanties voor zeer velen. Zelfs de confessionele groeperingen zagen hun volgelingen gretig gebruik maken van meer informatie via lectuur en media; van meer medisch verantwoorde voorlichting; van wetenschappelijk gefundeerde geboortebeperving. Hun theologen, die het begrip vrijheid voornamelijk beperken tot de 'vrijheid van onderwijs' uit art. 208 van de grondwet, gingen zich schijnbaar progressief opstellen, zonder overigens iets van hun dogma's te relativeren. (De verklaring, 'dat Galilei toch gelijk had' → hetgeen reeds enige eeuwen vaststond – kan moeilijk als zodanig worden beschouwd.)

Inmiddels is het aantal benen, die de weelde van de vrijheid kunnen dragen, veel minder groot dan, speciaal links georiënteerde, politici in hun optimistische visie hadden verwacht. Het bij zijn vrijheidsstreven niet meer rekening houden met anderen, meestal anders denkenden, treft vooral bij

steeds groter wordende groepen jongeren, die om begrijpelijke redenen (oorlogsdreiging, werkloosheid, woningnood) van de heersende vrijheid gebruik (soms misbruik) maken in woord, geschrift en daad. Een vrij belangrijk deel van deze jongeren brengt bij verkiezingen zijn stem niet uit, onder het spandoekachtig motto: 'politiek is toch rot'. Daar staat dan tegenover dat jongeren uit confessioneel milieu, ongetwijfeld gewaarschuwd voor het 'rode gevaar', veelal wél stemmen, hetzij uit angst voor vergelding in een niet zo fel gekleurd hiernamaals – hetzij gewoon uit traditie.

Zo staan de diverse partijen, nog steeds opnieuw, partijdig tegenover elkaar. De eerlijkheid gebiedt vast te stellen, dat dogma's niet beperkt blijven tot partijen met een theologische voor- en achterban; er bestaan wel degelijk ook sociale dogma's, zowel in uiterst linkse als in uiterst rechtse kring. Zulke dogma's heten dan 'vooroordelen'; die zijn minder Grieks, doch even halsstarrig; ze verwijzen niet naar 'eeuwige', maar wel naar erg langdurige 'waarheden'.

Intussen wordt ons gemeenschappelijk bestaan jaarlijks, en zelfs op veel kortere termijn, ingewikkelder en problematischer. Wat onze politieke voormannen en voorvrouwen te vaak en te lang miskennen in hun gebondenheid aan hun partijpolitiek, is dat de werkelijk grote problemen, waarmee wij in stijgende mate worden geconfronteerd, voor alle partijen precies dezelfde zijn. Het heeft geen zin te spreken van 'christelijke benadering van de kernenergie', noch van 'het werknemersstandpunt in zake van de werkloosheid'. Beide vraagstukken zijn van nationale, en daarnaast ook van internationale aard.

De overtuiging dat iedere oorlog, om welke reden ook begonnen, een zinloze vorm is voor het oplossen van conflicten, is niet ontstaan in de hoofden van orthodoxe theologen. Confessionele partijen, bij ons en elders, hebben decennien lang vóór elke defensiebegroting gestemd en het Inter-

kerkelijk Vredesberaad is niet meer dan een laatkomer temidden van de wellicht overwegend 'linkse', maar dat wel sterk gedocumenteerde vredesbewegingen van na 1918. Trouwens, reeds in 1925 heeft dr. G. J. Heering, in zijn boek 'De Zondeval van het Christendom', op gedegen wijze afgerekend met degenen, die op bijbelse gronden bepaalde vormen van vernietiging verdedigen als zijnde overeenkomstig de Wil Gods. Dat er, helaas, vele van dit soort Willen blijken te bestaan, wordt nog dagelijks duidelijk in Noord-Ierland, Iran, Zuid-Afrika, enzovoort....

Wat het opvangen van de werkloosheid aangaat, zijn wij er, vergeleken bij de dertiger jaren, duidelijk op vooruitgegaan. Onze sociale politiek, waarvan ook onze kerkelijk-gezinde vaderlanders dankbaar gebruik maken, heeft geleid tot een vorm van sociale bijstand, waaraan de vs nog niet toe zijn. Het bij alle menselijke maatregelen optredende, incidentele misbruik kan bezwaarlijk een reden zijn om de armoede maar weer te gaan aanbevelen als een onfeilbaar middel teneinde het koninkrijk der hemelen deelachtig te worden.

De Stichting van de Arbeid en het overleg in de ondernemingsraden hebben werkgevers en werknemers nader tot begrip voor elkaars arbeid en zelfs voor elkaars onmisbaarheid gebracht. Dat onbekwaam geleide familie-bv's enerzijds en soms te hoog opgeschroefde eisen van werknemers anderzijds de samenwerking belemmeren, behoeft aan de bereikte resultaten geen afbreuk te doen. Groter is de bedreiging van de 'multinationals', die hun vestigingen hier te lande sluiten, wanneer het de moederbedrijven slecht gaat.

Het is vooral onze positie als klein land zonder voldoende grondstoffen temidden van een groot aantal, merendeels veel grotere landen, welke samenwerking binnen onze grenzen op politiek, sociaal en economisch terrein tot zulk een bittere noodzaak maakt. Ondanks het mythologische verbod om van de boom der kennis te proeven, heb-

ben in de afgelopen vierhonderd jaren vele heldere geesten het hun van nature geschonken en door volharding gerijpte redelijk denken gebezigd voor de verbetering van ons levenspeil, onze gezondheid, ons onderwijs – kortom van ons welzijn.

Dit redelijk denken, deze redelijkheid in wetenschappelijke en in sociale zin, valt bij de leidslieden onzer gelovigen niet in de smaak: het 'riekt immers naar verlichting en Franse revolutie', d.w.z. naar rationalisme! Ik ken weinig lectuur, die zò rationalistisch is als de geschriften, waarin theologen hun tegenstanders en elkaar te lijf gaan. Voor een persoonlijke geloofsovertuiging kan ik respect gevoelen, evenals voor iedere andere, eerlijk beleden overtuiging. Wanneer men zich evenwel het etiket 'levensbeschouwelijk' toeëigent, alsof er geen andere levensbeschouwingen zouden bestaan op een basis van redelijk en zedelijk denken, dan bekruipt mij de wens eens een regering te zien regeren, waarin die 'enige mogelijke levensbeschouwing' niet is vertegenwoordigd – al was het alleen maar om te kunnen vaststellen dat ons land dan niet plotseling te gronde gaat.

Zo'n bekruipe wens is apert irrationeel, en bovendien nog irreëel ook. Het CDA vormt wel geen meerderheid meer temidden van ons volk, het heeft echter nog te veel aanhangers om als 'quantité négligable' te worden beschouwd. Wie verlangt naar een alternatief, moet zulks wel binnen redelijke grenzen nastreven! In een kabinet van VVD, PVDa en D'66 zou laatstgenoemde partij een tactisch en strategisch evenwicht kunnen vormen tussen de uiterst linkse, resp. uiterst rechtse elementen uit de beide andere partijen. Er zou dan wel sprake zijn van een ander beleid, maar daaraan is thans in ieder geval behoefte. De grote vraagstukken zijn door het vorige kabinet te veel op de lange baan, althans de comissionele ijskasten in geschoven. Wat wij op korte termijn behoeven zijn bekwame leidslieden met durf en initiatief – geen principiële rit-uitzitters, en vooral geen

angsthazen. Zulke bekwame leidlieden zijn te vinden in alle partijen, zeker niet uitsluitend in de grootste; helaas zijn zij veelal niet bereid om de ondankbare taak van een ministerschap op zich te nemen.

Inmiddels wordt de noodzaak van een bewust en moedig beleid bij de dag groter. Van een Europese Gemeenschap komt, evenals in de periode tussen de beide oorlogen, bitter weinig terecht: de grote staten gaan blindelings door met het behartigen van hun eigen belangen, terwijl in breder verband – de zo geheten Veiligheidsraad met zijn vetorecht het begrip democratie met onveilige voeten treedt. Temidden van al die ‘verenigde’ na-

ties, die hun noodzakelijke eenheid pas plegen te beseffen, wanneer het te laat is, zal ons land de onmisbaarheid van zijn gemeenschap in sterkere mate moeten gaan beseffen dan tot dusverre het geval is geweest. Bij iedere politieke partij en bij iedere maatschappelijke groepering zal het belang van ons allen prioriteit moeten verkrijgen boven het ‘gelijk willen hebben’ of het renoveren van ‘heilige huisjes’. Wij leven, sedert Huizinga, nog steeds in de ‘Schaduwen van Morgen’, moge onze gezamenlijke schijnwerper boven onze individuele zaklantaarns gaan uitschijnen!

oktober 1981